

CULTURAL VALUES AS A BASIS FOR TOURISM DEVELOPMENT IN WŁODAWA

Tourism development in Włodawa

RENATA KRUKOWSKA

*Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Faculty of Earth Sciences,
Regional Geography and Tourism Department*

Mailing address: Renata Krukowska, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Regional Geography and Tourism Department, 2cd Kraśnicka Ave., 20-718 Lublin, tel.: +48 81 5375510 ext. 152, fax: +48 81 5375510 ext. 162, e-mail: renata.krukowska@umcs.pl

Abstract: In the times of transformation, an opinion prevails that tourism development may be a chance for economic development of regions. An important role may be played by towns perceived as centres of cognitive tourism. Włodawa is an example. The town was first mentioned before 1242, set up in the area of Red Ruthenia towns. The town had primarily a trading function and in 17th century it was a major centre of Protestant movement. Before World War II Włodawa had 9 300 thousand inhabitants (mainly Jews – 60%; Poles – 30% and Ruthenians and Ukrainians). As a result of Nazi German occupation, the town lost 2/3 of its inhabitants, including all Jews. Now the town has 13 500 inhabitants.

Over its history, the key feature of the town was co-existence of three cultures: Polish, Jewish and Ruthenian which is visible in the existing historic monuments of national heritage: Pauline complex, synagogue and Orthodox church.

Due to its location, since its beginning Włodawa has been a multinational and multicultural town. The existing historical monuments prove that three nations have been affecting the history and image of the town which gives it a specific eastern character. With this the town is being promoted. Stress on thematic routes can attract those who are interested in increasingly popular ethnic tourism. Examples of successful initiatives in Włodawa are the following events that are held regularly: International Polesie Summer with Folklore and the Three Culture Festival, stressing the exceptional character of the town.

Key words: Włodawa, cognitive tourism, multiculturalism

In the times of transformation, an opinion prevails that tourism development may be a chance for economic development of regions. An important role may be played by towns that due to their historic and cultural values are perceived as centres of cognitive tourism. Włodawa is an example which is now a district capital of 1 256 km² covering areas in the central-eastern part of the Lublin voivodeship.

The neighbourhood of Włodawa, although difficult to access, has always being attractive to settlers. The marshy alder wetlands, watering places in the Bug River valley kept attracting hunters, fishermen and gatherers as well as cattle breeders since the beginning of the Neolithic Age. The most valuable and unique archaeological finding in Poland is a stone tool from 230-190 B.C., found in Suszno near Włodawa. Another discover worth mentioning is a Neolithic tomb (from the third millennium B.C.), now reconstructed and exhibited in the town centre [3].

The beginnings of Włodawa are not well known. It is one of the oldest settlements on the middle Bug River. The existence of the settlement in the first half of 13th century is evidenced with notes in the Galicia-Volhynia chronicle. At that time and later on it was transcribed in Ruthenian sources as Wołodawa while in Polish sources as Włodawa.

There are several etymology theories of the name. Some consider it to be a family name from the name of Włodek, some consider it as a possessive form from the name of Włód (short for Włodzimirz). Another hypothesis refer to the root in the name of Włód- (Wołod-) which in old Slavonic languages meant

“to rule, to be strong” which is related to the nearby river with a strong current.

Włodawa was among the northernmost towns of the Galicia-Volodymyr Kingdom. Its history from mid-13th century until the second half of 15th century is not well known as the sources are very scarce. That was a period when many wars were waged by the Bug River by Lithuanians, Yotvingians, Teutonic Knights, Ruthenians and Poles. At the end of the Middle Ages, the region of Włodawa was disputed by Poles and Lithuanians and in the second half of 15th century it was part of the Grand Duchy of Lithuania.

In 1475 land was swapped between the king Casimir IV Jagiellon and representatives of the Sanguszko family. Włodawa and the neighbourhood were passed on by the king to the Sanguszko in exchange for estate in Volhynia. Aleksander Sanguszko became the owner of Włodawa. The duke, holding a privilege to exploit forest resources, started intensive forest clearing. That required the involvement of numerous people. Villages were established in the neighbourhood which made the role Włodawa more important as a new centre of the estate located by the Sanguszko castle.

In literature there is no clear mention of a date when the town was located. Authors quote different dates between 1507 and 1528. According to the “Catalogue of Historic Monuments in Poland” [5] Włodawa was granted town rights by Duke Andrzej Sanguszko before 1534. An important factor supporting municipal development was that Włodawa was located by a Bug River ford followed by goods flow from Volhynia to the

markets in Lublin. The road crossed a trading and travelling route from Chełm to Brest Litovsk on the left bank of the Bug River. Another factor was the town location of the Bug River which at that time was an important goods floating route to Gdańsk [12].

The town was originally inhabited by Poles and Lithuanians, usually building workers. There were also numerous Jewish settlers who were active in forest exploitation and trade. Thus since the very beginning Włodawa was a town of at least three national groups.

Being a private town, Włodawa often changed owners. In the first half of 17th century it was held by the Leszczyński family who contributed to a fast growth of the town [12]. The town was then a major centre of Polish reformation movement. It was settled by representatives of various reformation movements, coming from Bohemia, Moravia and Silesia, contributing to development of handicraft [2]. The growth of the town was slowed down in 1648 when during Cossack wars Włodawa was almost completely burnt.

In 1730 the estate of Włodawa was acquired by Antoni Pociąg who started a construction boom in the town. A major role in town development was played by the Pauline monks who came from the Bright Mountain Monastery in 1739. During their stay the St. Louis church was built. Afterwards, Włodawa in 18th century passed on to Jerzy Fleming, Lithuanian Treasurer and Adam Kazimierz Czartoryski. That was a period when the town bloomed.

The favourable period in the history of Włodawa ended with the partitions of Poland. After the fall of the Kościuszko insurrection it was taken over by Russia and as a result of the second partition of Poland in 1795 Włodawa was joined to the Austrian part, within the borders of Western Galicia. Afterwards during the Napoleon wars it became part of the Duchy of Warsaw (1809) and in 1815 it fell under a century of Russian occupation [13].

The breakout of World War I brought about new changes. Włodawa was not on a front line but as a result of hostilities, armies passing and requisitions, the district of Włodawa was much devastated [15]. In the years between the two World Wars the town was a handicraft and trading centre. Jews were a majority of the population (over 60%) with Poles accounting for about 30%. The other inhabitants were Ruthenia, primarily Ukrainians [10].

The effects of World War II fell on the town as early as on 3 September 1939 (first bombardments of bridges and the railway station). During subsequent air raids, the bridge on the Bug River and some buildings were destroyed. From the first days of German occupation, the Jewish population was subject to persecution. A ghetto was formed in the town with about 9 000 persons employed on the drying of the nearby swamps. In 1942-1943 in Sobibór there was a Nazi German extermination camp ("Durchgangslager Sobibór") where about 250 000 people were murdered, primarily Jews [7]. As a result of the occupation and hostilities, the population of the town dropped from 9 300 in 1939 to 3 300 in 1944. The economy and trade were disorganised and the extermination of the Jewish population resulted in the disappearance of handicraft [8]. In the first year after World War II, a major problem of Włodawa was its spatial development which was due to excessive density of developments that was already noticeable in the 1930s [9].

Now Włodawa is a small town (18.7 km²) with 13 500 thousand inhabitants [11]. It is located by the border and its rich history had major impact on its character as a centre of three cultures: Jewish, Polish and Ruthenian. Each community cultivated their traditions. The special co-existence was reflected both in the history and in the specific look of the town as evidenced with the existing historic monuments.

St. Louis Church with monastery complex

The original wooden parochial church was destroyed in 1556. In 1596 on the same site a new one was built which at the beginning of 17th century was converted into a Calvinist church. It was burnt and reconstructed in 1656. In 1698 it was pulled down in instructions of Ludwik Konstanty Pociąg who in the same year founded a Pauline residence. The monastery was built 1711-1717 and ceremoniously opened in 1718. Year later a corner stone for the construction of a church was blessed.

St. Louis Roman Catholic parochial church was built in 1739-84, designed by a well known architect Paweł Fontana, partly founded by the Pociągs and partly by subsequent owners of the town: the Flemmings and the Czartoryskis and the monastery. It was built in the old Baroque style on an extended octagon with two towers in the corners in the south and the presbyterial section on the northern side. In the eastern tower there is a belfry (entrance from the inside) on which there are six monumental sculptures of the Fathers and Doctors of the Church: St. Gregory, John Bonaventura, Augustine and Thomas Aquinas and saint rulers: Constantine and Steven. There are also valuable 18th century pictures from the school of Szymon Czechowicz [5].

Inside the church there are columns and arcades, separating the main aisle from the side chapels. The aisle built on the plan of ellipse is covered with a barrel vault with light tubes, covered with a flattened cupola. A late Baroque inside polychrome was made al fresco in 1780-86 by monks, the Dobrzeńskis brothers from the Bright Mountain Monastery. It was covered in 1871-73 and rediscovered, restored and added a new coat of paint in 1904. Another item worth mentioning are six monumental sculptures of the Fathers and Doctors of the Church: St. Gregory, John Bonaventura, Augustine and Thomas Aquinas and saint rulers: Constantine and Steven. There are also valuable 18th century pictures from the school of Szymon Czechowicz [5].

From the church there is a direct passage to the Pauline monastery. The monastery was designed by Józef Piola. The impressive one-storey building was built on a square plan, with a yard inside and the front facing south. The complex was performing various functions, much different from its original application. It housed an Eastern Rite church parish, a private apartment, a military hospital. After 1864, when the Pauline monks (as a result of closing the Monastery) left Włodawa, the building was the seat of the municipal authorities. That was the case until 1992 when the Pauline monks returned to Włodawa and the monastery was restored to its original owners.

The much devastated building after numerous reconstructions maintained its character. Now a general overhaul is under way and the required preservation work is performed.

Orthodox Church

The first notes on the existence of an Orthodox church in Włodawa come from the second half of 16th century. Another wooden Orthodox church was burnt in 1790 and until 1821 a temporary chapel was erected on the site. The existing Holy Virgin Birth Orthodox church was founded by count August Zamoyski and built in 1840-42 as Greek Catholic church, designed by an architect from St. Petersburg. It is located on the edge of an escarpment on the Bug River, in the site of a former cemetery. In 1875 it was converted into an orthodox church. During World War I and II it suffered some damage and remained closed until 1956.

The church was built in the style of a Ruthenian church, in the Byzantine classical style, on the plan of a Greek cross with three apses in the east, extended front, a tower in the west, a vestibule in the basement and a musical choir on the first floor. It was built of brick and plastered. Inside there is classi-

cist polychrome from about 1882. The iconostasis of 1843 with a cycle of classicist pictures from the life of St. Mary and Christ, painted on wooden boards, was made in Warsaw by Andrzej Cieszyński. There is also an open-work tsar gate carved in wood. By the church there is a late classicist presbytery from 1846-50 [5]. Recently the church was renovated. Now it is the parochial church of the Autocephalous Church of Poland or the numerous congregation.

Synagogue

The synagogue in Włodawa is a most valuable monument of Jewish architecture in Poland. It is one of synagogues with highest cognitive, artistic and historic values and thus very attractive for tourists [4].

The first synagogue in Włodawa was built in 1684 in the Jewish quarter with the consent of Rafał Leszczyński. The existing synagogue, located close to two later Jewish community buildings, is a unique complex. The complex is composed of Great Synagogue, Small Synagogue and the School Building.

The Great Synagogue (bet ha-kneset – gathering house) was built in 1764-1774 financed by the community and the Czartoryski family. It was built of brick and plastered in the old Baroque style. It was built on a rectangle plan, with a square two-storey men's hall, two rectangular one-storey women's halls along the sides, a couple of one-storey corner annexes in the front corners and a rectangular vestibule between them. In the second half of 19th century the synagogue was transformed by an addition of a second storey above the vestibule where a third women's hall was located. The solution applied to the front facade makes it similar to palace facades. The women's halls on both sides are provided with comb-like parapet walls. The inside of the prayer hall is covered with a nine-field barrel cross vault supported on four columns, with high pedestals and stylish Ionian heads. The entire synagogue is covered with a Polish mansard roof [5].

He original wooden furnishing of the Great Synagogue was burnt during World War I. The inside was renovated after 1920. The only preserved element is a neo-Baroque aron ha-kodesz (altar box, holy cabinet that is the place where Torah scrolls) of 1936, made in scagliola and covered with polychrome. It occupies the central part of the eastern wall of the men's hall. It is on a seven-step elevation, with a bookrest in the middle for the Torah. The aron ha-kodesz is decorated with five-arm candlesticks in illusionist niches with Stars of David underneath and above. Above the cabinet there are two griffins in the role of cherubs, adoring symbolic boards of the covenant, in the form of two skylights. In 1939-1944 the building was used as a German military warehouse. The interior decoration was destroyed. After World War II the synagogue was also used as a warehouse. In the 1960s the town initiated renovation work and assigned the building the function of a museum [14].

The other element of the synagogue complex in Włodawa is the Small Synagogue (old bet ha-midrash – house of religious studies). The building dates back to the second half of 19th century and was built on a rectangular plan in the classicist style. During the Nazi occupation, almost the entire furnishing was destroyed. The inside of the Small Synagogue is composed of a men's hall in the western part and a vestibule on the eastern part. There are remains of wall polychrome (presentations of musical instruments and animals, texts of prayers) and part an aron ha-kodesz (the wooden and painting frame). From 1939 the building was a military and afterwards a cooperative warehouse. The renovation was completed as late as in 1998 [6].

Besides, close to the street, there is the School Building (new bet ha-midrash), built in 1928. It was built on a rectangular plan and is composed of two rectangular halls and an attic. There is a foundation board made of white marble with engraved inscription in Hebrew [14]. The renovation of the School Building was completed in the 1980s. Now the buildings of the synagogue complex are used by the Museum of the Łęczna-Włodawa Lake District.

The museum, opened in 1983, occupies a specific and very important role in the popularisation of the town. In its work it concentrates in scientific research and collection of historic monuments of Jewish culture, the ethnography of the Łęczna-Włodawa Lake District and the history of Włodawa and the neighbourhood. In the Museum there are over 2 100 ethnographic and historic exhibits. They show the history of the area, developed jointly by Poles, Jews and Ruthenians. A special position in the collection is occupied by judaica, exhibited in the Great Synagogue. Those include: Torah, Rimonims, Torah Crown, Yad, Mezuzah, Tefillin, candle sticks and other objects related to the life of Jews [1]. The Museum was awarded by the Israeli State with a diploma "For the protection of Jewish culture heritage in Poland".

The employees of the Museum initiated the Three Culture Festival which has been held every year at the beginning of October since 1998. The Festival is comprised mainly of concerts, exhibitions accompanied by spectacles, seminars, workshops and fair related to the existence of three cultures in the town. The events are held in the Catholic church, the synagogue and the Orthodox church. The idea of the festival was born from the multi-national landscape of the town and the region:

"... The religion, rites and customs of the various national groups have created a unique climate of the separate nationalities, identities, customs and local tradition. The traces of the multinational presence are still visible in the form of historic churches and non-material cultural heritage. Search for and presentation of the historic heritage... is of special sense today in the development and maintenance of European unity and enables your people to participate in joint cultural heritage".

A fragment of a letter by the organisers.

The organisers of the Three Culture Festival many times have been awarded prizes for the organisation. The first was in 1999 – Honorary Price of the Polish Tourist Organisation in VI edition of the "Snowdrop" contest – for the most interesting initiative creating a modern tourist offer in Poland. The last in 2008 – the best tourist product of the Lublin voivodeship – CERTIFICATE POT'2008.

The other festival held in Włodawa is the International Polesie Summer with Folklore. The town is one out of 220 towns in the world organising an international folklore festival under the auspices of the International Organization of Folklore Festival and Traditional Arts (CIOFF). The International Polesie Summer with Folklore has been organised since 1991 in the second half of July. Concerts in the amphitheatre are watched daily by about 3 000 spectators. They are attended by holiday makers from the holiday resorts on the Jezioro Białe. Since 1994 the festival has also been held in Ukraine in Lviv and Lutsk. Now negotiations are under way with representatives of the Ministry of Culture of Belarus and the mayor of the town of Kobryn to include Belarus as co-organiser of the festival.

In order to identify the tourist traffic in Włodawa resulting from the cultural values of the town, data was used from the Museum of the Łęczna-Włodawa Lake District that is a "mandatory" item on the agenda of visitors. The information from 1991-2007 evidence a dynamic growth of the number of tourists (almost 10 times) at the Museum. In 1991 the Museum

was visited by over 2 500 people while in 2007 the number of visitors was almost 22 500. Originally it was organised groups that visited the Museum. Since 1997 the proportions began to change with individual tourists accounting for over 63% of visitors since 2003.

The number of visitors to the Museum is closely related to the Three Culture Festival. In 2006 the Festival was not held and that adversely affected the number of visitors to the Museum (Fig. 1).

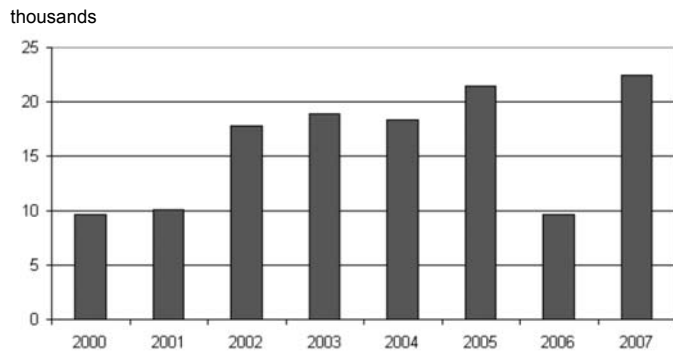

Figure 1. The number of visitors to the Museum of the Łęczna-Włodawa Lake District in 2000-2007, data source: Museum of the Łęczna-Włodawa Lake District.

During the year there are two periods of intensified tourist traffic at the Museum of the Łęczna-Włodawa Lake District: from May to August and in September. In May and June the increased number of visitors is primarily due to school parties. The higher numbers in the summer months reflect the tourists holidaying in the Łęczna-Włodawa Lake District, in particular holiday makers from the Jezioro Białe. The tourist peak is during the Three Culture Festival. The growing number of visitors is also a result of work of the staff of the Museum. A rich and versatile offer of events results in growing interest in the Museum and the town.

Due to its location on the former border of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania, from the beginning Włodawa has been a multinational and multicultural town. The existing historic monuments are evidence that three nations have been developing the history and look of the town, giving it a specific eastern character. This is helpful in promoting the town: preparation of tourist offers and information materials. An initiative that is drawing on the historical value of Włodawa is the construction of the Three Culture Route. The exposition and promotion of thematic routes covering larger areas of the eastern-most part may attract visitors with the increasing popular ethnic tourism. The implementation of such proposals is a lengthy process that requires the involvement of local authorities. Examples of such successful initiatives in Włodawa are the regular events attracting tourists spending their holidays in the Łęczna-Włodawa Lake District: The International Polesie Summer with Folklore and Three Culture Festival, stressing the unique character of the town on the Bug River. Drawing on the history and cultural heritage of the town in the projects presenting the unique character of our region provides for full understanding and learning about the unique character of Eastern Poland worn. This is of special importance with respect to Poland's functioning within the European Union and possibilities to attract funds for development.

Literature

1. Bajuk Z.T. (2000) Judaica at the Włodawa museum. [in]: The Museum of the Former Nazi German Extermination Camp in Sobibór. Program multimedialny, CD-rom, Wydawnictwo multimedialne KGL Planet S.C., Chełm. [in Polish]
2. Gmiterek H. (1991) Włodawa in the history of old Polish reformation and culture. [in]: E. Olszewski, R. Szczygieł (ed.) History of Włodawa. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 57-69. [in Polish]
3. Gurba J. (1991) The neighbourhood of Włodawa in pre-history and Middle Ages. [in]: E. Olszewski, R. Szczygieł (ed.) History of Włodawa. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 13-18. [in Polish]
4. Jagusiewicz A. (1990) Ethnic value of Poland for Jewish tourism. *Problemy turystyki*, 3/4 (49/50), p. 93-109. [in Polish]
5. Catalogue of Historic Monuments in Poland. District of Włodawa. (1975) R. Brykowski, E. Smulikowska (ed.) T. 8 IS PAN, Warszawa. [in Polish]
6. Nastaj J. (2000) Old Bet Ha-Midrash in Włodawa. A monograph. [in]: The Museum of the Former Nazi German Extermination Camp in Sobibór. Program multimedialny, CD-rom, Wydawnictwo multimedialne KGL Planet S.C., Chełm. [in Polish]
7. Olszewski E. (1991) During the war and Nazi German occupation. [in]: E. Olszewski, R. Szczygieł (ed.) History of Włodawa. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 229-252. [in Polish]
8. Olszewski E. (1991) The town in post-war years. [in]: E. Olszewski, R. Szczygieł (ed.) History of Włodawa. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 253-278. [in Polish]
9. Olszewski E., Połuszańczyk B. (1991) History of Włodawa from 1950 to 1984. [in]: E. Olszewski, R. Szczygieł (ed.) History of Włodawa. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 279-308. [in Polish]
10. Pawłowski B. (1991) Włodawa in the reborn Poland. [in]: E. Olszewski, R. Szczygieł (ed.) History of Włodawa. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 203-228. [in Polish]
11. Statistical Yearbook of the Lublin Voivodeship. Urząd Statystyczny w Lublinie, 2007. [in Polish]
12. Szczygieł R. (1991) Włodawa in the times before 1773. [in]: E. Olszewski, R. Szczygieł (ed.) History of Włodawa. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 19-56. [in Polish]
13. Wiśniewski S. (1991) The times of national uprisings. [in]: E. Olszewski, R. Szczygieł (ed.) History of Włodawa. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 73-178. [in Polish]
14. Wojczuk I. (2000) The synagogue in Włodawa. [in]: The Museum of the Former Nazi German Extermination Camp in Sobibór. Program multimedialny, CD-rom, Wydawnictwo multimedialne KGL Planet S.C., Chełm. [in Polish]
15. Wójcik A. (1991) History of the town in 1867-1918. [in]: E. Olszewski, R. Szczygieł (ed.) History of Włodawa. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 179-199. [in Polish]

Submitted: January 15, 2009

Accepted: February 18, 2009

WALORY KULTUROWE JAKO PODSTAWA ROZWOJU TURYSTYKI WE WŁODAWIE

Rozwój turystyki we Włodawie

RENATA KRUKOWSKA

*Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Nauk o Ziemi,
Zakład Geografii Regionalnej i Turyzmu*

Adres do korespondencji: Renata Krukowska, Zakład Geografii Regionalnej i Turyzmu, al. Kraśnicka 2cd, 20-718 Lublin, tel.: 081 5375510 wew. 152, fax: 081 5375510 wew. 162, e-mail: renata.krukowska@umcs.pl

Streszczenie: W dobie transformacji uważa się, iż rozwój turystyki może być szansą rozwoju gospodarczego regionów. Ważną rolę mogą odgrywać miasta postrzegane jako węzły turystyki poznawczej. Takim przykładem jest Włodawa, wzmiankowana przed 1242 rokiem, powstała na terenach Grodów Czerwieńskich. Miasto pełniło głównie funkcje handlowe, a w wieku XVII było ważnym ośrodkiem ruchu protestanckiego. Przed wybuchem II-ej wojny światowej Włodawa liczyła 9,3 tys. mieszkańców (głównie Żydzi – 60%; Polacy – 30% oraz Rusini i Ukraińcy). W wyniku okupacji miasto straciło 2/3 swoich mieszkańców, w tym wszystkich Żydów. Obecnie w granicach administracyjnych miasta zamieszkuje 13,5 tys. mieszkańców.

Na przestrzeni dziejów szczególną cechą miasta było współistnienie trzech kultur: polskiej, żydowskiej i ruskiej, o czym świadczą dzisiejsze zabytki dziedzictwa narodowego: kompleks pauliński, synagoga i cerkiew prawosławna.

Ze względu na swoje położenie Włodawa od początków istnienia była miastem wielonarodowościowym i wielokulturowym. Istniejące zabytki są dowodem na to, iż trzy narody kształtowały historię i wygląd miasta, co nadaje mu specyficzny, wschodni charakter. Pozwala to na promocję miasta. Wyeksponowanie tras tematycznych może przyciągnąć zainteresowanych coraz popularniejszą turystyką etniczną. Przykładem trafionych inicjatyw we Włodawie są odbywające się cyklicznie imprezy Międzynarodowe Poleskie Lato z Folklorem i Festiwal Trzech Kultur, podkreślające wyjątkowość tego miasteczka.

Słowa kluczowe: Włodawa, turystyka poznawcza, wielokulturowość

W dobie transformacji powszechnie uważa się, iż rozwój turystyki może być szansą rozwoju gospodarczego regionów. Ważną rolę mogą odgrywać miasta, które dzięki walorom historyczno-kulturowym postrzegane są jako węzły turystyki poznawczej. Takim przykładem jest Włodawa, która obecnie pełni funkcję siedziby powiatu, obejmującego w swych granicach (1 256 km²) tereny położone w środkowo-wschodniej części województwa lubelskiego.

Okolice Włodawy, choć trudno dostępne, zawsze były atrakcyjne dla osadnictwa. Podmokłe obszary łągowo-olsowe, wodopoje w dolinie Bugu stale przyciągały myśliwych, rybaków i zbieraczy, a od początku neolitu również hodowców bydła. Najcenniejszym jak dotąd i unikalnym na ziemiach Polski znaleziskiem archeologicznym jest narzędzie kamienne sprzed 230-190 lat p.n.e., odkryte w Susznie k/Włodawy. Wypada też wspomnieć o odkryciu, w okolicach miasta, neolitycznego kamiennego grobowca (z III tysiąclecia p.n.e.), obecnie zrekonstruowanego i ustawionego w jego centrum [3].

Początki Włodawy nie są dokładnie znane. Zaliczana jest do najstarszych osiedli nad środkowym Bugiem. Istnienie osady w pierwszej połowie XIII wieku potwierdzają wzmianki w kronice Halicko-Wołyńskiej. Wówczas i później w źródłach ruskich pisano ją jako Wołodawa, a w polskich Włodawa.

Istnieje kilka etymologii jej nazwy. Niektórzy uznają ją za nazwę rodową pochodzącą od imienia Włodek, inni zaliczają

ją do dzierżawczych, od imienia Włód (skrót od Włodzimierz). Kolejna hipoteza wskazuje na tkwiący w nazwie rdzeń Włód-(Wołod-), który w językach starostowiańskich oznaczał „panować, być silnym”, co związane jest z przepływającą tu rzeką o silnym nurcie.

Włodawa była jednym z najdalej wysuniętych na północ grodów Księstwa Halicko-Włodzimierskiego. Jej dzieje od połowy XIII wieku do drugiej połowy XV nie są dostatecznie znane z powodu braku źródeł. Był to okres, kiedy na terenach nadbużańskich toczono liczne wojny, w których uczestniczyli Litwini, Jadzwingowie, Krzyżacy, Rusini i Polacy. W końcu średniowiecza Włodawa leżała na terenie będącym przedmiotem sporów granicznych polsko-litewskich, a w drugiej połowie XV wieku należała do Wielkiego Księstwa Litewskiego.

W 1475 roku doszło do zamiany dóbr pomiędzy królem Kazimierzem Jagiellończykiem a przedstawicielami rodu Sanguszków. Włodawę i okoliczne dobra król przekazał Sanguszkom w zamian za włości leżące na Wołyniu. Właścicielem Włodawy został Aleksander Sanguszko. Książę, posiadający przywilej na eksploatację zasobów leśnych, przystąpił do intensywnych karczunków. Produkcja towarów leśnych wymagała zaangażowania znacznej liczby ludzi. W okolicy powstawały wsie, co sprawiało, iż wzrastała rola Włodawy, nowego centrum dóbr, zlokalizowanego przy zamku Sanguszków.

W dotychczasowej literaturze brak jest jednoznacznych stwierdzeń dotyczących dokładnej daty lokacji miasta. Przez wielu autorów podawane są różne daty z lat 1507-1528. Według „*Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce*” [5] Włodawa otrzymała prawa miejskie, ufundowane przez księcia Andrzeja Sanguszko, przed 1534 rokiem. Ważnym czynnikiem miastotwórczym była lokalizacja Włodawy przy przeprawie bużańskiej, którą kierowały się transporty towarów z Wołynia na jarmarki lubelskie. Droga ta przecinała się ze szlakiem handlowym i podróżniczym z Chełma do Brześcia Litewskiego przebiegającym po lewej stronie Bugu. Kolejnym czynnikiem lokalizacji miasta było położenie nad brzegami Bugu, który stanowił w tym czasie ważny szlak spławu towarów do Gdańska [12].

Pierwszymi mieszkańcami miasta byli Polacy i Litwini, w większości rzemieślnicy zawodów budowlanych. Licznie osiedlali się tu również Żydzi, szczególnie aktywni w produkcji „towarów leśnych” oraz handlu. Od swego powstania była, więc Włodawa miastem przynajmniej trzech grup narodowościowych.

Włodawa jako miasto prywatne często zmieniała właścicieli. Pierwsza połowa XVII wieku to rządy Leszczyńskich, którzy przyczynili się do szybkiego rozwoju miasta [12]. Miasto było wówczas jednym z najważniejszych ośrodków polskiej reformacji. Osiedlali się tu przedstawiciele wyznań reformacyjnych, przybywający z Czech, Moraw i Śląska, przyczyniając się do rozwoju rzemiosła [2]. Rozwój miasta zahamowany został w 1648 roku, gdy w czasie wojen kozackich Włodawa została niemal doszczętnie spalona.

W 1730 roku dobra włodawskie przeszły na własność Antoniego Pocięja, który zapoczątkował we Włodawie wzmożony ruch budowlany. Istotną rolę w rozwoju miasta odegrali Paulini, sprowadzeni z Jasnej Góry w 1739 roku. Z ich pobylem związana jest budowa kościoła p.w. św. Ludwika. Kolejnymi właścicielami Włodawy w wieku XVIII byli Jerzy Fleming, podskarbi litewski, oraz Adam Kazimierz Czartoryski. Z okresem tym związany jest szczególnie rozkwit miasta.

Pomyślny okres rozwoju w dziejach Włodawy skończył się wraz z nadejściem rozbiorów Rzeczypospolitej. Po upadku insurekcji kościuszkowskiej przeszła w ręce rosyjskie, a wyniku II rozbioru Polski w 1795 roku Włodawa znalazła się w zaborze austriackim, w granicach Galicji Zachodniej. Następnie w okresie wojen napoleońskich, weszła w skład Księstwa Warszawskiego (1809 rok), aby w 1815 roku wejść w 100-letni okres panowania rosyjskiego [13].

Wybuch I wojny światowej przyniósł kolejne zmiany. Włodawa nie znalazła się bezpośrednio na linii frontu, ale w wyniku działań wojennych, przemarszów wojsk i rekwizycji powiat włodawski został bardzo zniszczony [15]. W 20-lecie międzywojennym miasto było ośrodkiem rzemieślniczo-handlowym. Wśród mieszkańców dominowali Żydzi (ponad 60% ogółu ludności), a Polacy stanowili około 30%. Pozostałą społeczność stanowili Rusini, głównie Ukraińcy [10].

Skutki II wojny światowej miasto odczuło już 3 września 1939 roku (pierwsze bombardowanie mostów i stacji kolejowej). Podczas kolejnych nalotów zniszczono most na Bugu i część zabudowań. Od pierwszych dni okupacji prześladowaniom poddana została ludność żydowska. W mieście utworzono getto, gdzie przebywało ok. 9 tys. ludzi zatrudnionych w obozach pracy, przy osuszaniu okolicznych bagien. W latach 1942-1943 w Sobiborze działał hitlerowski obóz zagłady

(„Durchgangslager Sobibór”) gdzie zamordowano około 250 tys. osób, głównie Żydów [7]. W wyniku okupacji i działań wojennych liczba mieszkańców miasta zmniejszyła się z 9300 osób w 1939 roku do 3300 w roku 1944. Dezorganizacji uległa gospodarka i handel, a eksterminacja ludności żydowskiej przyczyniła się do upadku rzemiosła [8]. Do istotnych problemów Włodawy w pierwszych latach po wyzwoleniu należały rozwój przestrzenny i zagospodarowanie miasta, co wiązało się z nadmiernym zagęszczeniem zabudowy, odczuwalnym już w latach 30-tych [9].

Obecnie Włodawa jest niewielkim miastem (18,7 km²) liczącym 13,5 tys. mieszkańców [11]. Położenie miasta w strefie przygranicznej, a także bogata historia miały istotny wpływ na jego charakter jako ośrodka trzech kultur: żydowskiej, polskiej i ruskiej. Każda z żyjących tu społeczności kultywowała swoje tradycje. To szczególne współlistnienie znalazło swoje odbicie zarówno w historii, jak i specyficznym wyglądzie miasta, czego dowodem są istniejące obecnie zabytki.

Kościół p.w. św. Ludwika z zabudowaniami klasztornymi

Pierwotny parafialny kościół drewniany zniszczony został w 1556 roku. W jego miejscu w roku 1596 wybudowano drugi, który na początku XVII w. zamieniono na zbór kalwiński. Kościół ten jednak spłonął. Odbudowano go w 1656 roku, ale już w 1698 został on rozebrany na polecenie Ludwika Konstantego Pocięja, który w tym samym roku ufundował tu rezydencję Paulinów. Klasztor budowano w latach 1711-1717, a uroczyste wprowadzenie Zakonu nastąpiło w 1718 roku. Rok później poświęcono kamień węgielny pod budowę kościoła.

Kościół parafialny, rzymsko-katolicki, p.w. św. Ludwika wzniesiono w latach 1739-84 według projektu znanego architekta Pawła Fontany, częściowo z fundacji Pocięjów, a także dotacji późniejszych właścicieli miasta: Flemmingów i Czartoryskich oraz środków własnych klasztoru. Wymurowany został w stylu późnego baroku na rzucie wydłużonego ośmioboku z dwiema wieżami w narożnikach fasady od południa oraz z przylegającą od północy częścią prezbiterialną. W wieży wschodniej znajduje się dzwonnica (wejście z zewnątrz kościoła), na której znajduje się zegar umieszczony po 1920 roku. Pod kościołem znajdują się krypty o sklepieniach kolebkowo-krzyżowych, w których spoczywają doczesne szczątki zmarłych zakonników i osób z rodziny fundatorów.

Wnętrze kościoła zabudowane jest kolumnami i arkadami oddzielającymi nawę główną od bocznych kaplic. Nawę, zbudowaną na rzucie elipsy, nakrywa sklepienie kolebkowe z lunetami, zakryte spłaszczoną kopułą. Późnobarokowa polichromia zdobiąca wnętrze wykonana została techniką al fresco, w latach 1780-86 przez zakonników, braci Dobrzeńskich z Jasnej Góry. Po jej zabieleniu w latach 1871-73 odkryto ją ponownie w 1904 roku, odrestaurowano i przemalowano. W wyposażeniu wnętrza na uwagę zasługuje sześć monumentalnych rzeźb Ojców i Doktorów Kościoła: św. Grzegorza, Jana Bonawentury, Augustyna i Tomasza z Akwinu oraz św. władców: Konstancy i Stefana. Ponadto cenne są również XVIII-wieczne obrazy ze szkoły Szymona Czechowicza [5].

Bezpośrednio z kościołem łączy się, powstały wcześniej, budynek klasztoru Paulinów. Klasztor wzniesiony został według projektu Józefa Pioli. Okazała, piętrową budowlę wymuro-

wano na rzucie zbliżonym do kwadratu, z dziedzińcem pośrodku, frontem zwróconą na południe. W kolejnych latach obiekt pełnił różne funkcje, dalekie od pierwotnego przeznaczenia. Służył jako pomieszczenia parafii unickiej, mieszkania prywatne, lazaret wojskowy. Po roku 1864, kiedy to (w wyniku kasaty Klasztoru) Paulini opuszczają Włodawę, budynek przeznaczony zostaje na siedzibę władz miejskich. Stan taki trwa do 1992 roku, tj. do powrotu Paulinów do Włodawy i oddania obiektu prawowitym właścicielom.

Mocno zniszczony obiekt, po licznych przebudowach, zdołał zachować swój charakter. Obecnie trwa w nim remont i wykonywane są niezbędne prace konserwatorskie.

Cerkiew Prawosławna

Pierwotne wzmianki o istnieniu cerkwi we Włodawie pochodzą z II-jej połowy XVI w. Wiadomo również, że druga cerkiew drewniana spłonęła w 1790 roku, a do 1821 roku na jej miejscu stała prowizoryczna kaplica. Obecna cerkiew prawosławna p.w. Narodzenia NMP ufundowana przez hrabiego Augusta Zamoyskiego, zbudowana została w latach 1840-42 jako greko-katolicka, według planów architekta petersburskiego. Usytuowano ją na krawędzi skarpy nadbużańskiej, na terenie dawnego cmentarza. W 1875 roku przekształcona została w prawosławną. W wyniku działań wojennych I i II wojny światowej doznała niewielkich uszkodzeń, a aż do 1956 roku pozostawała zamknięta.

Cerkiew zbudowano w typie cerkwi ruskiej, w stylu bizantyjsko-klasycystycznym, na planie krzyża greckiego z trzema absydami od wschodu, wydłużoną częścią frontową i wieżą od zachodu oraz babińcem w przyziemiu i chórem muzycznym na piętrze. Wybudowana została z cegły i otynkowana. Wewnątrz znajduje się klasycystyczna polichromia z około 1882 roku. Ikonostas z 1843 roku z cyklem klasycystycznych obrazów z życia Maryi i Chrystusa, malowanych na deskach, wykonany został w Warszawie przez Andrzeja Cieszyńskiego. Ponadto uwagę zwracają ażurowe carskie wrota snycerskiej roboty. Obok cerkwi stoi późnoklasycystyczna plebania z lat 1846-50 [5]. W ostatnich latach cerkiew była restaurowana. W chwili obecnej pełni ona rolę cerkwi parafialnej Polskiego Kościoła Autokefalicznego Prawosławnego dla okolicznych wiernych.

Synagoga

Włodawska synagoga stanowi jeden z cenniejszych zabytków żydowskiej architektury w Polsce. Należy on do grupy synagog o najwyższych wartościach poznawczych, artystycznych i zabytkowych, a w związku z tym, bardzo atrakcyjnych turystycznie [4].

Pierwsza synagoga we Włodawie wzniesiona została w 1684 roku w centrum dzielnicy żydowskiej, za zezwoleniem Rafała Leszczyńskiego. Obecna, usytuowana w pobliżu dwóch późniejszych budynków po gminie żydowskiej, tworzy wyjątkowy kompleks. W skład kompleksu wchodzi Wielka Synagoga, Mała Synagoga oraz Dom Pokahalny.

Wielka Synagoga (bet ha-kneset – dom zgromadzeń) wzniesiona została w latach 1764-1774 ze środków finansowych gminy oraz rodziny Czartoryskich. Wymurowana została w stylu późnego baroku z cegły i otynkowana. Zbudowano ją na rzucie prostokąta, z kwadratową dwukondygnacyjną salą

męską, dwoma prostokątnymi parterowymi babińcami wzdłuż boków, parą piętrowych alkierzy w narożach frontowych oraz prostokątnym przedsionkiem pomiędzy nimi. W II-jej połowie XIX wieku synagoga została przekształcona przez dobudowanie drugiej kondygnacji nad przedsionkiem, gdzie umiejscowiono trzeci babiniec. Rozwiązanie zastosowane przy wykonaniu elewacji frontowej przybliżyła ją do fasad pałacowych. Usytuowane po obu stronach budynku babińce zwieńczone są grzebieniastymi attykami. Wnętrze sali modlitw nakryte jest dziewięciopółowym sklepieniem krzyżowo-kolebkowym, opartym na czterech kolumnach, o wysokich cokołach i stylizowanych jońskich głowicach. Synagogę pokrywa dach łamany polski [5].

Pierwotne drewniane wyposażenie Wielkiej Synagogi spłonęło w czasie I wojny światowej. Wnętrze odrestaurowano po 1920 roku. Jedynym zachowanym wyposażeniem jest wykonany w stiuku i polichromowany neobarokowy aron ha-kodesz (skrzynia ołtarzowa, święta szafa, czyli miejsce przechowywania ródalów – zwojów Tory) z 1936 roku. Zajmuje on środkową część wschodniej ściany sali męskiej. Znajduje się na siedmiostopniowym podwyższeniu, przedzielonym pośrodku pulpitem na księgi. Aron ha-kodesz jest dekorowany – dekorację malarzką stanowią pięcioramienne świeczniki w iluzjonistycznych niszach, a poniżej i powyżej znajdują się gwiazdy Dawida. W szczycie nad szafą znajdują się dwa gryfy w roli cherubów, adorujące symboliczne tablice przymierza, w formie dwóch świetlików okiennych. W latach 1939-1944 budynek pełnił rolę niemieckiego magazynu wojskowego. Zniszczeniu uległo wówczas wyposażenie wnętrza. Po wyzwoleniu Synagoga użytkowana była również jako magazyn. W latach 60. miasto podjęło pierwsze prace konserwatorskie i przeznaczyło budynek na potrzeby tworzącego się muzeum [14].

Drugim obiektem kompleksu synagogałnego we Włodawie jest Mała Synagoga (mała bożnica lub stary bet ha-midrash – dom studiów religijnych). Budynek pochodzący z II-jej połowy XIX wieku wybudowany został na planie prostokąta w stylu klasycystycznym. W czasie okupacji zniszczone zostało niemal całe jego wyposażenie. Wnętrze Małej Synagogi składa się z sali męskiej w części zachodniej i przedsionka – we wschodniej. Zachowały się tam fragmenty polichromii ściennej (przedstawienia instrumentów muzycznych i zwierząt, teksty modlitw) oraz częściowo aron ha-kodesz (jego oprawa drewniana oraz malarzka). Od 1939 roku budynek pełnił rolę magazynu początkowo wojskowego, a następnie spółdzielczego. Jego remont ukończono dopiero w 1998 roku [6].

Obok, przy ulicy, stoi budynek Domu Pokahalnego (nowy bet ha-midrash) wzniesionego w 1928 roku. Zbudowano go na planie prostokąta, złożonego z dwóch prostokątnych pomieszczeń i poddasza. W obiekcie tym odnaleziono tablicę fundacyjną, wykonaną z białego marmuru, wypełnioną rytą inskrypcją hebrajską [14]. Remont Domu Pokahalnego ukończono w końcu lat 80. Obecnie budynki kompleksu synagogałnego są w użytkowaniu Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego.

Muzeum, otwarte w 1983 roku, zajmuje szczególną i niezwykle ważną rolę w popularyzacji miasta. W swej działalności koncentruje się ono na badaniach naukowych i gromadzeniu zabytków z zakresu kultury żydowskiej, etnografii Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego oraz historii Włodawy i okolic. Zbiory Muzeum liczą ponad 2100 eksponatów etnograficznych i historycznych. Pokazują one złożoną historię tych terenów, którą współtworzyli Polacy, Żydzi i ludność ruska. Szczególnie

miejsce w zbiorach zajmują judaica, prezentowane w Dużej Synagodze. Wśród nich znajdują się: Tora, Rimonimy, Korona na Torę, Jad, Mezusa, Filakterie, świeczniki i inne przedmioty związane z różnymi aspektami życia Żydów [1]. Muzeum nagrodzone zostało przez państwo Izrael dyplomem uznania „Za zasługi dla ochrony dziedzictwa kultury żydowskiej w Polsce”.

Z inicjatywy pracowników Muzeum organizowany jest Festiwal Trzech Kultur, który odbywa się corocznie, na początku października od 1998 roku. W tym czasie trwają głównie koncerty, wystawy, którym towarzyszą spektakle, seminaria, warsztaty i kiermasze związane z istnieniem trzech kultur w mieście. Imprezy te odbywają się w kościele, synagodze i cerkwi. Idea festiwalu zrodziła się z wielonarodowościowego pejzażu miasta i regionu:

„...Religia, obrzędy i obyczaje różnych grup narodowościowych stworzyły niepowtarzalny klimat wynikający z własnych, narodowych tożsamości, obyczajów i lokalnej tradycji. Ślady tej wielonarodowej obecności są widoczne do dzisiaj w postaci zabytkowych budowli sakralnych oraz niematerialnym dorobku kulturowym. Odnajdywanie i pokazywanie tamtej wielowiekowej spuścizny... ma dzisiaj szczególnie głęboki sens w tworzeniu i podtrzymywaniu poczucia europejskiej jedności oraz umożliwia młodym pokoleniom uczestniczenie we wspólnym dziedzictwie kulturowym”

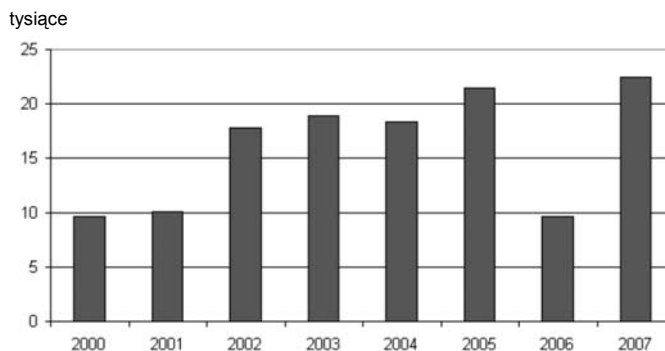
Fragment listu intencyjnego organizatorów

Organizatorzy Festiwalu Trzech Kultur wielokrotnie otrzymywali nagrody za organizację Festiwalu. Pierwszą w 1999 roku – Nagroda Honorowa Polskiej Organizacji Turystycznej w VI edycji konkursu „Przebiśnięg” – na najciekawszą inicjatywę kreującą nowoczesną ofertę turystyczną w Polsce. Ostatnią w roku 2008 – najlepszy produkt turystyczny województwa lubelskiego – CERTYFIKAT POT’2008.

Drugi z odbywających się we Włodawie festiwali to Międzynarodowe Polskie Lato z Folklorem. Miasto jest jednym z 220 miast na świecie, które organizuje międzynarodowy festiwal folklorystyczny pod flagą Międzynarodowego Stowarzyszenia Organizatorów Festiwali Folklorystycznych (CIOFF). Międzynarodowe Polskie Lato z Folklorem organizowane jest od 1991 roku w drugiej połowie lipca. Koncerty odbywające się w amfiteatrze ogląda codziennie około 3 tys. widzów. Chętnie uczestniczą w nich wczasowicze z ośrodków nad Jeziorem Białym. Od 1994 roku festiwal odbywa się również na Ukrainie we Lwowie i Łucku. Obecnie trwają rozmowy z przedstawicielami Ministerstwa Kultury Białorusi i merem miasta Kobryń o włączenie Białorusi do współorganizacji festiwalu.

W celu określenia wielkości ruchu turystycznego we Włodawie bazującego na walorach kulturowych miasta posłużono się danymi uzyskanymi w Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, które stanowi „obowiązkowy punkt” zwiedzania osób odwiedzających miasto. Odpowiednie dane z lat 1991-2007 wskazują na dynamiczny (prawie 10-krotny) wzrost ruchu turystycznego w tym obiekcie. W roku 1991 Muzeum odwiedziło ponad 2,5 osób, a w roku 2007 liczba zwiedzających osiągnęła wartość prawie 22,5 tysięcy. W początkowych latach funkcjonowania Muzeum wśród zwiedzających przeważały grupy zorganizowane. Od roku 1997 proporcje pomiędzy odwiedzającymi grupowo i indywidualnie odmieniają się. W strukturze zwiedzających przeważają turyści indywidualni – od 2003 roku stanowią ponad 65% ogółu zwiedzających.

Liczba odwiedzających Muzeum w dużej mierze jest uzależniona od uczestników Festiwalu Trzech Kultur. W roku 2006 Festiwal ten nie odbył się, co w dużym stopniu wpłynęło na łączną liczbę odwiedzających Muzeum (Ryc. 1).

Rycina 1. Liczba odwiedzających Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego w latach 2000-2007, źródło danych: Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego

W ciągu roku w Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego zaznaczają się dwa okresy zwiększonego natężenia ruchu turystycznego: od maja do sierpnia oraz we wrześniu. W maju i czerwcu wzrost liczby odwiedzających warunkują głównie wycieczki szkolne. Natomiast podwyższone wielkości w miesiącach wakacyjnych odzwierciedlają turystów wypoczywających na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim, szczególnie wczasowiczów znad jeziora Białego. Maksymalna wielkość ruchu turystycznego przypada na okres trwania Festiwalu Trzech Kultur. Tak znaczne zwiększenie liczby zwiedzających jest wynikiem aktywności pracowników Muzeum. Bogata i zróżnicowana oferta imprez ma znaczny wpływ na zainteresowanie placówką muzealną oraz miastem.

Ze względu na swoje położenie, na dawnym pograniczu Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, Włodawa od początków istnienia była miastem wielonarodowościowym i wielokulturowym. Istniejące zabytki są dowodem na to, iż trzy narody kształtowały historię i wygląd miasta, co nadaje mu specyficzny, wschodni charakter. Pozwala to na promocję miasta: przygotowanie ofert turystycznych i materiałów informacyjnych. Jedną z inicjatyw wykorzystujących walory historyczne Włodawy jest trwająca budowa Szlaku Trzech Kultur. Wyeksponowanie i promocja tras tematycznych obejmujących większe obszary tzw. „ściany wschodniej” może przyciągnąć zainteresowanych coraz popularniejszą turystyką etniczną. Realizacja takich propozycji jest procesem długotrwałym, w który powinny być zaangażowane również władze samorządowe. Przykładem trafionych inicjatyw we Włodawie są odbywające się cyklicznie imprezy przyciągające turystów wypoczywających na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim: Międzynarodowe Poleskie Lato z Folklorem i Festiwal Trzech Kultur, podkreślające wyjątkowość tego miasteczka nad Bugiem. Wykorzystanie historii oraz dziedzictwa kulturowego miejscowości w projektach, które zaprezentują specyfikę naszego regionu, pozwalającą na pełne zrozumienie i poznanie charakterystyki kultury Polski Wschodniej. Jest to szczególnie ważne w perspektywie funkcjonowania Polski w Unii Europejskiej i możliwości pozyskiwania dodatkowych środków na rozwój.

Piśmiennictwo

1. Bajuk Z.T. (2000) Judaika we włodawskim muzeum. [w]: Muzeum Byłego Hitlerowskiego Obozu Zagłady w Sobiborze. Program multimedialny, CD-rom, Wydawnictwo multimedialne KGL Planet S.C., Chełm.
2. Gmiterek H. (1991) Włodawa w dziejach reformacji i kultury staropolskiej. [w]: E. Olszewski, R. Szczygieł (red.) Dzieje Włodawy. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 57-69.
3. Gurba J. (1991) Okolice Włodawy w prahistorii i średniowieczu. [w]: E. Olszewski, R. Szczygieł (red.) Dzieje Włodawy. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 13-18.
4. Jagusiewicz A. (1990) Walory etniczne Polski dla turystyki żydowskiej. *Problemy turystyki*, 3/4 (49/50), str. 93-109.
5. Katalog zabytków sztuki w Polsce. Powiat włodawski. (1975) R. Brykowski, E. Smulikowska (red.) T. 8 IS PAN, Warszawa.
6. Nastaj J. (2000) Stary Bet Ha-Midrasz we Włodawie. Próba monografii. [w]: Muzeum Byłego Hitlerowskiego Obozu Zagłady w Sobiborze. Program multimedialny, CD-rom, Wydawnictwo multimedialne KGL Planet S.C., Chełm.
7. Olszewski E. (1991) W latach wojny i okupacji hitlerowskiej. [w]: E. Olszewski, R. Szczygieł (red.) Dzieje Włodawy. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 229-252.
8. Olszewski E. (1991) Miasto w latach powojennych. [w]: E. Olszewski, R. Szczygieł (red.) Dzieje Włodawy. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 253-278.
9. Olszewski E., Połuszańczyk B. (1991) Dzieje Włodawy od 1950 do 1984 roku. [w]: E. Olszewski, R. Szczygieł (red.) Dzieje Włodawy. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 279-308.
10. Pawłowski B. (1991) Włodawa w Polsce odrodzonej. [w]: E. Olszewski, R. Szczygieł (red.) Dzieje Włodawy. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 203-228.
11. Rocznik statystyczny województwa lubelskiego. Urząd Statystyczny w Lublinie, 2007.
12. Szczygieł R. (1991) Włodawa w czasach przedrozbiorowych. [w]: E. Olszewski, R. Szczygieł (red.) Dzieje Włodawy. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 19-56.
13. Wiśniewski S. (1991) W dobie powstań narodowych. [w]: E. Olszewski, R. Szczygieł (red.) Dzieje Włodawy. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 73-178.
14. Wojczuk I. (2000) Bóżnica włodawska. [w]: Muzeum Byłego Hitlerowskiego Obozu Zagłady w Sobiborze. Program multimedialny, CD-rom, Wydawnictwo multimedialne KGL Planet S.C., Chełm.
15. Wójcik A. (1991) Dzieje miasta w latach 1867-1918. [w]: E. Olszewski, R. Szczygieł (red.) Dzieje Włodawy. Wyd. Panta, Lublin-Włodawa, 179-199.

Otrzymano: 15.01.2009

Przyjęto: 18.02.2009